

VISSZA A FORRÁSOKHOZ

Konferencia és kiállítás a Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára és a Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kara közös szervezésében

Vissza a forrásokhoz címmel tartott közös konferenciát a Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára (MNL PML) és a Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kara (KRE TFK) 2017. november 30-án. *Schramek László* a MNL PML igazgatója a konferencia elején megemlékezett *Böör Lászlóról*, a PML Nagykőrösi Fióklevéltárának igazgatójáról, akinek elhunytával barátot és mestert veszített a szakmai közösség.

Ö. Kovács József MNL megyei főigazgató-helyettes köszöntőjében kiemelte, hogy a levéltár olyan „memóriabirtokos”, amely a helyi-nemzeti emlékezet őrzője a dokumentumok révén, a konferenciák által pedig közhaszonra közzétevője azoknak. A reformáció 500. évfordulója a levéltárosokat is mozgósította, kutatások folynak többek között a helyi egyházszerveződésekre, protestáns intézményekre, Erdély sajátos helyzetére, az állam és egyház viszonyára, a szekularizációs folyamatokra és privát vallásgyakorlásra, a Trianon utáni református egyházra vonatkozóan.

„*Úgy tekintsen minket minden ember, mint Krisztus szolgáit és Isten titkainak sáfárait.*” (1Kor 4,1) Pál apostol ezen szavaival üdvözölte a konferencia résztvevőit *Méhes Balázs* a TFK dékánhelyettese. Nagykőrösön a két intézmény, a Főiskola és a Levéltár épülete egymás mellett sáfárkodik, kutatja és tárja fel a rájuk bízott titkokat. Ezzel a nappal és rendezvénnyel is ünnepeljük a reformációt és annak javait.

Kiss Anita a PML igazgatóhelyettese bemutatta a Reformáció-émlékév levéltári projektjeit, az MNL és a Reformáció Emlékbizottság közös munkáját, melynek fő iránya és szlogenje: „*Vissza a forrásokhoz*”. Ugyanezen címet viseli a Főiskola aulájában (december 8-áig) látható vándorkiállítás is, amely a magyarországi protestantizmus levéltári emlékeit húsz tablón mutatja be. Tájékoztatóval szolgált arról is, hogy tanulmányi verseny mellett oktatási anyag kidolgozásában is tevékenykedtek, továbbá elkészült egy levéltári fond- és állagszintű ajánlás is a kutatómunkákhoz. A folyamatos forráskutatások és feltárások adatbázisait a MNL portálján lehet elérni. <http://reformacio.mnl.gov.hu/>

Az előadások sorát *Szabó Attila* nyugalmazott levéltár-igazgató nyitotta, aki a TFK óraadója is egyúttal. *A reformáció Pest-Pilis-Solt megyei központjai a hódoltság korában (Cegléd, Kecskemét, Nagykőrös, Ráckeve)* címmel szólt azon tényezőkről, amelyek a budai szandzsák ezen területén segítették a reformáció terjedését, majd a protestáns egyházszervezet és a mezőváros összekapcsolódásáról, a vidék első reformátorairól és az iskolák kulturális szerepéről, kiemelkedő rektorairól.

Innen továbblépve tárultak fel *a katolikus és protestáns felekezetek kapcsolatai Kecskeméten a 16-17. században*. *Gyenesei József* a Bács-Kiskun Megyei Levéltár igazgatója beszámolt arról, hogy a legkorábbi források ugyan az enyészeté lettek, a megmaradtakból mégis képet kaphatunk a felekezetek kezdeti villongásairól, majd szép együttéléséről, konszenzusáról, amivel mintegy négy évvel megelőzték az 1568-as Tordai országgyűlés deklarációját. Ennek egyik példája, hogy a város főbírái váltva kerültek ki a két felekezetből, másika az a gondoskodás, amivel a két vallás diákjait egyenlőképpen látták el. A józan vallásbéke rögzítette azt is, hogy „szitok egymás között nem lehet”. A város felekezetei ma is elevenen őrzik az ősök békés hagyományát, amit a külvilág abban is szemlélhet, hogy szinte egyedülálló módon a város főterén épülhettek meg égre mutató templomaik.

Pap Ferenc intézetvezető egyetemi docens (TFK) a pódiumra lépve kiemelte, hogy Nagykőrösön nem lehet egyháztörténetet írni a Levéltár nélkül. Az ottani több éves kutatásaiból adott ízelítőt ezen cím alatt: „*Minthogy mindnyájan, mind az Ecclesia mind a Varos Helvetica Confession, vagyis Reformata Religio lévök.*” *Egyház, város, fegyelmezés – néhány nagykőrösi ügy a 17-18. századból.* Az 1708-1848 közötti törvényszéki iratok a korszak jelentős kázusait rögzítették, így például a családon belüli erőszak korabeli eseteit és büntetéseit, boszorkányságot, káromkodást, paráznaságot, az Isten próbája és ítéleteként számon tartott pestisjárványt. Az 1758-as templomtorony felújítását őrző iratból kiderült, hogy a városban ekkor mindenki „reformata religio” lévő volt. Egy 1770-es utcai verekedés lejegyzéséből kitűnik, hogy a hívek énekeskönyvet használtak az istentiszteleten, mely ekkor botrányos módon a tettlegesség eszközévé is lett. A „fekete szék” vagy szegényszék használata kapcsán az a ma is megszívlelendő intés is kifejezésre jutott, hogy az eklézsiakövető bünbánattartás után további felemlegetésnek, pletykának nincs helye a gyülekezetben, a közösségben.

Az irattár speciális kutatási forrásait vizsgálta *Sebiány Noémi* segédlevéltáros (PML): *A végrendelet mint forrás – nagykőrösi testamentumok a 18. századból.* A testamentumok számos szempontból kutathatóak. Érdekes az öröklési sorrend, ill. az örökös kijelölésének és a hagyományok letételének mikéntje. A végrendeletek hely- és művelődéstörténeti vonatkozású forrásként is előttünk vannak, de a korabeli gazdaságot és gazdálkodást is láttatják az utókorral. Mikrotörténelem bontakozik ki a kutató előtt a családok belső kapcsolataiba és a végrendelező magánéletébe való betekintés által.

A konferencia második részét *Schramek László* a PLM igazgatójának előadása nyitotta. *A protestánsok számarányának változása Pest-Pilis-Solt vármegyében a 18. században* című kutatásban azt vizsgálta, hogy a korszak ellenreformációs törekvései és megszorító politikája okozott-e változást a protestánsok számarányában. A különféle forrású népességi adatok több felekezetre kiterjednek és több évnnyi lélekösszeírásaiból származnak. A nagy léptékű betelepülések következtében a 17. század végi Pest megyei protestáns többség megszűnt, és katolikus létszámfölény alakult ki II. József uralkodásának idejére. Nagykőrös és Cegléd egyértelmű református többséget mutatott ez időben: a II. József uralkodása alatti plébánialapításhoz még lasszóval kellett fogni a katolikusokat, a ránk maradt dokumentumok jelentős létszámú áttérőre vonatkozó utalásokat nem tartalmaznak. Ugyanakkor a váci püspök büszkén jelentette, hogy gátolni tudják a reformátusok és az akatolikusok tevékenységét.

Az időben előrébb haladva *Szetey Szabolcs* tanszékvezető docens (TFK) szűkebb páttriájában végzett kutatásaival gazdagította a hallgatóságot. *Az Óbudai református lelkészek a 18-19. század fordulóján* címmel olyan példaértékű, a munka terhét hordozó lelkipásztori szolgálatokat mutatott be, amelyek nemcsak az adott korszakban hatottak, hanem ma is előremutatóak. Túrós Péter templomépítő lelkész után Dobos István és a méltán széles körben megbecsült Dobos János munkásságát ismerhettük meg, majd Illés Dániel, Czike Dániel következett. Ezen életművek külön előadást igényelnének, azonban ez a sűrített beszámoló igazolta a zsoltyáros hitvallását és könyörgését: „*Uram, te voltál hajlékunk nemzedékről nemzedékre. [...] Legyenek láthatóvá tetteid szolgálidon, és méltóságod fiaikon!*” (Zsolt 90,1.16.)

Noha a történelmi közelség azt sugallná, hogy a 20. század második fele nyitott könyv számunkra, belátható, hogy ugyanezen indokból számos homályos részlettel van dolgunk. Ezt kívánta oszlatni *Fodor Dorottya* levéltáros (PML) kutatásaiban, melyet *Az állam és az egyházak viszonya Pest megyében a tanácskorszakban* címmel osztott meg a hallgatósággal. Az Állami Egyházügyi Hivatal egyházügyi tisztségviselőinek életútját bemutatva világossá vált, miként figyeltek meg, agitáltak, hurcoltak meg több száz lelkészt, papot a szigorúan titkos ügykezelések, „ceruzás feljegyzések”, a jegyzőkönyv nélküli „személyes

megbeszélések”, kongruamegvonások, engedély visszatartások, megfigyelések sorával, vagy éppen befolyásolásokkal, jutalmak kilátásba helyezésével.

Suba Lajos az Arany János Református Gimnázium nyugalmazott igazgatója *a nagykőrösi református gimnázium történetéből* adott elő néhány fejezetet és képet, kezdve az 1693-as iskolatörvényen, mely az iskola korai történetének legértékesebb forrása. Ebből a tanulásra vonatkozó pont ma is megfontolandó nemcsak a református köznevelésben, hanem felsőoktatásban is: „A tanuló Istentől arra rendelt személy, hogy az Istenről szóló tudományt, azután a szépművészetet és az egyházakban használandó nyelvet megtanulja. Az erkölcsről. [...] társaságunkban, a melyben csak tisztességes és törvényes dolgok engedhetők meg, mindenki tiszta, józan és kegyes életet folytasson; [...] az iskola Istennek veteményes kertje: Seminarium Dei.” A diákok napirendje és öltözete mellett szó esett az iskola kiemelkedő rektoráról, Losonczy Hányoki Istvánról, akinek Hármaskis Tükör című tankönyvét (1770-től) közel száz évig használták az ország iskoláiban, s lett ezzel az „ország pedagógusává” is.

Dávid István főiskolai tanár (TFK) *Egyházművészet és protestáns közösség* című előadásának az orgona és kakas alcímet adta, hiszen egyrészt az orgonaépítésről s templombővítésről szólt, másrészt föltárta a templomrestaurálás azon időszakát, melyben torony csillaga és kakasa került a helyére. Felidézte azon mestereket, akik mind a tervezésben, mind a kivitelezésben nemcsak koruk szellemiségét tükrözték, de példái lehetnek a ma szakembereinek is: Kiszél István, Sándy Gyula, Foerk Ernő, Kovács István. Sándy Gyula építésmérnök az elkészült mű láttán ekként szólt: „Ez a legszebb torony egész Magyarországon.” A helyiek ezt így is tartják, s az is bizonyos, hogy a kőrösi ember akkor érzi magát otthon, amikor hazajövet bármely irányból meglátja e tornyot.

A konferencia előadásai által a mögöttünk álló 500 esztendő felemelő és megrendítő eseményeibe nyerhettünk bepillantást, nem nélkülözve a derűs perceket sem. A jövő kutatóinak, e vidék és város szeretőinek, a helytörténet iránt érdeklődőknek is kiderülhetett, hogy a levéltári és tudományos munka nem elefántcsonttoronyban töltött hiábavaló élet, hanem olyan titkok feltárása, amelyek a továbblépéshez adnak erőt, mintául szolgálnak az eljövendő nemzedékek számára, nemzeti és hitbéli gyökereket táplálnak, s így forrásai lehetnek újabb, akár századokra kiható szolgálatoknak.

Lehoczky Mária Magdolna